TALABALARDA MILLATLARARO TOTUVLIK VA XAMJIXATLIK TO‘G‘RISIDAGI BILIMLARINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI (O‘ZBEKISTONNING ENG YANGI TARIXI FANI MISOLIDA)

Yusupova Sevara Nizamitdinovna,
Andijon davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi
https://orcid.org/0009-0008-0109-4477
Bakhronov Bekhruz,
Andijon davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi
UDK: 94(575.1).

Annotatsiya: Ushbu maqolada talabalarni diniy bag‘rikenglik va millatlararo totuvlik ruhida tarbiyalash va bilimlarni rivojlantirishning ahamiyati haqida ma’lumotlar berilgan. Shuningdek, yurtimizda mazkur sohada amalga oshirilayotgan islohotlar ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: demokratik islohotlar, Harakatlar strategiyasi, siyosiy barqarorlik, millatlararo totuvlik, milliy–etnik munosabatlar, qadriyatlarini saqlash, ko‘p millatli xalq.

Аннотация: В данной статье представлена и нформация о важности воспитания студентов и развития знаний в духе религиозной толерантности и межэтнического согласия. Также были рассмотрены реформы, которые предстоит реализовать в этой сфере в нашей стране.

Ключевые слова: демократические реформы, Стратегия действий, политическая стабильность, межэтническое согласие, национально-этнические отношения, сохранение ценностей, многонациональный народ.

Abstract: This article provides information about the importance of educating students and developing knowledge in the spirit of religious tolerance and inter-ethnic harmony. Also, reforms to be implemented in this field in our country were considered.

Key words: democratic reforms, Action Strategy, political stability, inter-ethnic harmony, national-ethnic relations, preservation of values, multi-ethnic people.

KIRISH (ВВЕДЕНИЕ/ INTRODUCTION). Mustaqillikka erishgan dastlabki kunlardanoq O‘zbekistonda mamlakatni modernizatsiya qilish va faol demokratik islohotlarni amalga oshirish bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirildi. Ushbu ulkan o‘zgarishlar davomida xalqimizning boy tarixi, noyob milliy qadriyatlari, bebaho ilmiy va madaniy merosi tiklandi va butun insoniyatning noyob mulkiga aylandi. Vatanimiz tarixini birlamchi manbalarga asoslangan holda har tomonlama va chuqur o‘rganish yosh avlodni barkamol shaxslar etib tarbiyalashda muhim ahamiyatga ega. Mustaqillik yillarida O‘zbekistonda ma’naviyatni yuksaltirish, rivojlantirish borasida yangi imkoniyatlar yaratildi. Bag‘rikenglik o‘zbek xalqiga xos bo‘lgan chinakam islomiy fazilatdir. U samimiyat, ochiq muloqot hamda vijdon va e’tiqod tufayli vujudga keladi. Shuningdek, u faqat ma’naviy burchgina emas, balki siyosiy va huquqiy ehtiyoj hamdir. 2017–2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasida millatlararo totuvlik va diniy bag‘rikenglikni ta’minlash, yon–atrofimizda xavfsizlik, barqarorlik va ahil qo‘shnichilik muhitini rivojlantirish, yurtimizning xalqaro nufuzini mustahkamlash masalalariga alohida e’tibor qaratilgan bo‘lib, bu bilan millatlararo munosabatlar rivojida yangi bosqich boshlandi[1].

MUHOKAMA (ОБСУЖДЕНИЕ / DISCUSSION). Bizga ma’lumki, O‘zbekiston o‘z mustaqilligiga erishgan dastlabki kunlardan boshlab jamiyatimizning barcha sohalari qatori ma’naviy-mafkuraviy hayotimizda ham ulkan o‘zgarishlar ro‘y

bermoqda. Mamlakatimizda mustaqillik yillarida amalga oshirilgan keng ko‘lamli islohotlar milliy davlatchilik va suverenitetni mustahkamlash, xavfsizlik va huquq-tartibotni, davlatimiz chegaralari daxlsizligini, jamiyatda qonun ustuvorligini, inson huquq va erkinliklarini, millatlararo totuvlik va diniy bag‘rikenglik muhitini ta’minlash uchun muhim poydevor bo‘ldi. Yuqorida keltirilgan davlatni rivojlantirish bo‘yicha mamlakatimizda alohida Prezident Shavkat Mirziyoyev tomonidan O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi xalqimizning munosib hayot kechirishi, fuqarolarimizning bunyodkorlik salohiyatini ro‘yobga chiqarish uchun kafolat bo‘la oladi, deb ayta olamiz. Xalqimizga xos bag‘rikenglik ham o‘zining qadimiy ildizlariga ega. Mamlakatimizda bag‘rikenglik va insonparvarlik madaniyatini yuksaltirish, millatlararo va konfessiyalararo hamjihatlikni, fuqarolar totuvligini ta’minlash, xorijiy mamlakatlar bilan do‘stona, teng huquqli munosabatlarni mustahkamlash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sanaladi. Shu bois siyosiy barqarorlik va millatlararo totuvlikni ta’minlashda, fuqarolarimizda yagona Vatan tuyg‘usini shakllantirishda, yurt istiqboliga daxldorlik hissini kamol toptirishda xalqimizning bag‘rikenglik xislati asosiy omil bo‘lib xizmat qilmoqda. Ming afsuski, hozirgi vaqtga kelib, ba’zi davlatlarda milliy–etnik munosabatlarda ziddiyatlarning yuzaga kelishi turli ko‘rinishdagi nizo va kelishmovchiliklarga olib kelayotganini barchamiz eshitib, ko‘rib turibmiz. Bunday tahdidlarni bartaraf etish oldimizdagi muhim vazifalardan biridir. Yurt osoyishta bo‘lishi, turli millatlar ahil yashashi uchun eng avvalo, millatlararo munosabatlarda bag‘rikenglik, bir millatni boshqasidan ustun qo‘ymaslik tamoyillariga amal qilinishi lozim. Hozirgi vaqtda mamlakatimizda 130 dan ortiq millat va elat vakillari bir oila farzandlaridek, teng huquqlilik hamda o‘zaro hamjihatlik sharoitida yashab kelishmoqda. Ularning huquq va erkinligi, manfaatlarini ta’minlash, ta’lim olishi, kasb–hunar egallashi, an’ana hamda qadriyatlarini saqlash, rivojlantirishlari uchun barcha zarur sharoitlar yaratib berilgan. Bunday e’tibor natijasida ko‘p millatli xalqimizning boy tarixiy–madaniy merosi qayta tiklandi va qadr topdi.

Hozirgi vaqtda diyorimizda Respublika baynalmilal madaniyat markazi faoliyat olib bormoqda. Ushbu markazning bugungi kundagi asosiy vazifasi millatlararo munosabatlarni yanada takomillashtirish, mamlakatimizdagi turli millat vakillarining milliy–ma’naviy urf–odat va an’analarini saqlab qolishga ko‘maklashish, bag‘rikenglik tamoyillarini qaror toptirishga qaratilgan tashabbuslarini qo‘llab–quvvatlashdan iborat ekanligini alohida e’tirof etish lozim. Yurtimizning qator shahar va tumanlarida turli xalqlarning milliy–madaniy markazlari tashkil etilgan. Bu markazlar har xil millat farzandlarining o‘ziga xos do‘stlik koshonasiga aylangan. Respublikamiz ta’lim muassasalarida esa o‘quv dasturlari o‘zbek, qoraqalpoq, rus, tojik, qozoq, turkman, qirg‘iz va boshqa qardosh xalqlarning tillarida olib borilmoqda. Radio va televideniyelar o‘z eshittirish va ko‘rsatuvlarini bir necha tillarda uzatadi. Shuningdek, 10 dan ortiq tillarda gazeta va jurnallar nashr etilmoqda. Tabiiyki, bu yerda har xil millat vakillari o‘zlariga ko‘rsatilayotgan beqiyos g‘amxo‘rliklarga javoban davlat boshqaruvi ishlarida, ijtimoiy–iqtisodiy hamda madaniy hayotda faol va erkin qatnashmoqdalar. Dunyoda milliy–etnik munosabatlar tobora murakkablashib, hatto eng ilg‘or davlatlarda ham oz sonli millat vakillarini kamsitish, xo‘rlash va siqib chiqarish holatlari kuzatilayotgan bir davrda diniy bag‘rikenglik, totuvlik, o‘zaro hamkorlik masalasi mamlakatlarning tinchligi va taraqqiyoti uchun eng muhim tamoyillardan biri bo‘lib xizmat qiladi.

Turli dinlarga e’tiqod qiluvchilarning bir jamiyatda diniy bag‘rikenglik, dinlararo o‘zaro hamkorlik tamoyillari asosida, tinch–totuv va teng huquqli tarzda hayot kechirishlari avvalo shu jamiyat gultoji bo‘lgan insonlarga bevosita bog‘liqdir. Shunday ekan, har birimiz jamiyatdagi o‘zaro hurmat, mehr–oqibat va bag‘rikenglik kabi oliyjanob fazilatlarni qaror toptirishda,

ajdodlardan meros milliy va umumbashariy qadriyatlarimizni davom ettirish va asrash har birimizning burchimizdir. Xususan, “2017–2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasi”ning beshinchi yo‘nalishi aynan diniy bag‘rikenglik va millatlararo totuvlikni ta’minlash masalasiga bag‘ishlangani mamlakat Prezidenti va hukumatining xalqaro hujjatlarda belgilangan umuminsoniy vazifalarga qaratayotgani yuksak e’tiborining namunasi hamdir. Qolaversa, Prezident Shavkat Mirziyoyev 2017 yil 19 sentyabrda Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 72–sessiyasida “Ma’rifat va diniy bag‘rikenglik” deb nomlangan maxsus rezolyutsiya qabul qilish tashabbusi bilan chiqqani jahon hamjamiyatining diqqatini tortgan edi[2]. Mazkur hujjat barchaning ta’lim olish huquqini ta’minlash, savodsizlik va jaholatga barham berishga ko‘maklashish, eng muhimi, bag‘rikenglik va o‘zaro hurmatni qaror toptirish, diniy erkinlikni ta’minlashga qaratilgani bilan e’tiborga molikdir. O‘zbekistonda turli millat va elatlar, diniy konfessiyalar vakillari o‘rtasidagi ahil–inoqlik, hamjihatlikni ta’minlash borasida amalga oshirilayotgan ishlar, tinchlik–osoyishtalik, barqarorlikni saqlash yo‘lida olib borilayotgan oqilona islohotlar, amaliy chora–tadbirlar belgilangan.

Mamlakatimizda yashayotgan barcha millat va elat vakillari Konstitutsiya va qonunlarida belgilab qo‘yilgan teng huquqlilik va keng imkoniyatlardan foydalanib, milliy totuvlik va hamjihatlikda istiqomat qilishmoqdalar, Yurtimiz taraqqiyoti va uning gullab-yashnashiga o‘zlarining munosib hissalarini qo‘shmoqdalar. Yurtimizda barcha xalqlar va millatlar uchun millatlararo totuvlikni ta’minlash Konstitutsiyamiz va joriy qonunlar bilan mustahkamlangan. Demak, bosh qomusimizdagi milliy siyosatning asosiy maqsadi xalqimizning etnik va boshqa belgilaridan qat’i nazar yagona O‘zbekiston xalqi sifatida jipslashuvi va birligiga erishishdir. Shu o‘rinda ta’kidlash joizki, O‘zbekiston Respublikasi ta’lim va fan sohasida olib borilayotgan tub islohotlarning maqsadi talabalarni diniy bag‘rikenglik va millatlararo totuvlik ruhida tarbiyalashni ijtimoiy pedagogik muammo sifatida pedagogik ta’lim sohasining asosiy markazida o‘rganishga e’tibor qaratmoqda[3]. O‘zbekistonning milliy siyosat modeli uning tashqi siyosat sohasidagi faoliyatida ham o‘z ifodasini topgan. Respublikamiz millat va elatlar huquq va erkinliklarni muhofaza qilishga doir xalqaro bitimlarni amalga oshirish xalqaro maydonda etnik birliklarning huquqlarini ta’minlash masalasiga doir tamoyillar ishlab chiqish jarayonida ham faol qatnashmoqda. Xususan, O‘zbekiston fuqarolik va siyosiy huquqlar to‘g‘risidagi xalqaro pakt, irqiy kamsitishlarning barcha turlariga barham berish to‘g‘risidagi xalqaro konvensiya, genotsid jinoyatlarining oldini olish va unga nisbatan jazolar to‘g‘risidagi konvensiya, millati, elati, dini yoki tili nuqtai nazaridan kam sonli bo‘lgan guruhga mansub shaxslarning huquqlari to‘g‘risidagi deklaratsiya kabi qator hujjatlarni imzolagani ham mazkur yo‘nalishdagi harakatlar ko‘lamini belgilab beradi[4].

Bugungi kunda mamlakatimiz ta’lim tizimida tadqiq qilinayotgan ta’lim standartlariga asosan oliy ta’limning bakalavriat ta’lim sohasida talabalar bilimi, tafakkuri, ilmiy dunyoqarashi, diniy-ma’rifiy qarashlari, millatlararo totuvlik ruhida tarbiyalanishida o‘quv-tarbiya fanlari bo‘yicha beriladigan bilimlarni chuqur va mustahkam egallab olishlarida talaba dunyoqarashining shakllanganlik darajasida bilimga ega bo‘lishi, davlat siyosatining dolzarb masalalarini, ijtimoiy muammolar va jarayonlarni mustaqil tahlil qila olishi e’tiborga olingan. Chunki, tabiat va jamiyatda kechayotgan barcha jarayon va hodisalar haqida yaxlit tasavvurga ega bo‘lishlik, umumkasbiy bilimlarni egallash hamda ulardan zamonaviy ilmiy asoslarga asosan jamiyat hayotida hamda talaba kasbiy faoliyatida foydalana bilishi, ilmiy tasavvur va diniy e’tiqodga ega bo‘lishi alohida o‘rin egallaydi. Demak, talabalarni diniy-bag‘rikenglik va millatlararo totuvlik ruhida tarbiyalashda ma’naviy-axloqiy axborotlarni

yig‘ish, saqlash, qayta ishlash va undan foydalanish usullarini egallay olishlari, o‘z kasbiy faoliyatida mustaqil qarorlar qabul qila olishi, yangi bilimlarni mustaqil holda egallashi, mustaqil fikr yuritishi, o‘z faoliyatini tashkil eta olishi, Vatan tarixini bilishi, ma’naviy, milliy va umuminsoniy qadriyatlar yuzasidan o‘z fikrini bayon qila olishi, millatlararo munosabatlarda diniy bag‘rikenglik munosabatlari muhim o‘rin egallaydi[5]. Talabalarni diniy bag‘rikenglik va millatlararo totuvlik ruhida tarbiyalashda pedagoglar oldida turgan asosiy vazifalardan biri, ta’limiy-tarbiyaviy pedagogik jarayonlarni o‘rganishda milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiqligi, shaxsning insoniyat madaniyatini tashkil etadigan moddiy va ma’naviy qadriyatlarni anglab yetishi, e’tirof qilishi hamda faollashtirish va yaratuvchanlikka bo‘lgan harakatga yo‘naltirish bilan belgilanadi. Pedagogik ta’lim va tarbiyada talabalarni diniy bag‘rikenglik va millatlararo totuvlik ruhida tarbiyalash masalasi inson hayotidagi milliy va diniy qadriyatlarni, ta’lim-tarbiyani, pedagogik faoliyat va yaxlit ta’limni tushunish hamda qaror toptirish asosida amalga oshiriladi. Ta’lim tizimida milliy va diniy qadriyatlarning inson hayoti uchun xizmat qilishiga intilish pedagogikaning rivojlanishi va shakllanishining barcha bosqichlarida inson va jamiyat munosabatlari asosida paydo bo‘lgan. Ana shu holat ta’limda talabalarni millatlararo totuvlik ruhida tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi. Jamiyatda umumadaniy qadriyatlarga hurmatni tarbiyalashida amaliy va nazariy bilish o‘rtasidagi aloqa mexanizmida asosiy rolini milliy va umuminsoniy qadriyat yoki nazariya bilan amaliyot o‘rtasida o‘ziga xos «ko‘prik» sanalgan diniy va umuminsoniy qadriyatli yondashuv asosida bajaradi. Shu jihatdan adolat, ezgulik, vijdonlilik, insof, hayot, sog‘liq, muhabbat, ta’lim, mehnat, oila, tinchlik, go‘zallik, axloqiy va jismoniy yetuklik, ijodkorlik kabi qadriyatlar insonlarni barcha zamonlarda o‘ziga jalb etib kelgan.

O‘zbekiston Respublikasining faol tashqi siyosati bugungi kunda xalqaro hamjamiyatda yangi bosqichiga ko‘rsatilib bormoqda. O‘zbekistonning mintaqada tinchlik va barqarorlikni ta’minlash borasida olib borayotgan siyosati, xavfsizlik, millatlararo totuvlik va diniy bag‘rikenglikni ta’minlash hamda chuqur o‘ylangan, o‘zaro manfaatli va amaliy tashqi siyosat sohasidagi ustuvor yo‘nalishlar ishlab chiqildi. Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan o‘zgarishlar jamiyat taraqqiyotiga xizmat qiladigan intellektual salohiyatga ega, jismonan sog‘lom, axloqan pok, ma’naviy yetuk mutaxassislarni tayyorlashni kun tartibiga qo‘ymoqda. Pedagog va faylasuf olimlar O.Musurmonova, N.Erkaboyeva, E.V.Ilenkov, J.Tulenov, Q.Nazarovlarning tadqiqotlarida ham yosh-avlod tarbiyasida diniy bag‘rikenglik va millatlararo totuvlik ruhida tarbiyalash masalalariga to‘xtalganida ma’naviyat, ma’rifat, axloq, tarbiya tushunchalari bir-biridan farqli jihatlariga to‘xtalgan. O.Musurmonova o‘z tadqiqotlarida milliy va umummilliy tarbiyaning eng muhim jihatlarini yoritar ekan, uning tarixiy taraqqiyot bosqichlarida qiyosiy o‘rganilmagani, kishilarning milliy va diniy qadriyatlar haqidagi tushunchalari chegaralanganligi, ta’lim-tarbiya mazmunida qadriyatlarga e’tiborning yetarli emasligi, bu borada tajribalarning kamligiga e’tiborni qaratishni tavsiya etadi.

Pedagogik ta’lim va tarbiyada talabalarni diniy bag‘rikenglik va millatlararo totuvlik ruhida tarbiyalash masalasi inson hayotidagi milliy va diniy qadriyatlarni, ta’lim-tarbiyani, pedagogik faoliyat va yaxlit ta’limni tushunish hamda qaror toptirish asosida amalga oshiriladi[6]. Ta’lim tizimida milliy va diniy qadriyatlarning inson hayoti uchun xizmat qilishiga intilish pedagogikaning rivojlanishi va shakllanishining barcha bosqichlarida inson va jamiyat munosabatlari asosida paydo bo‘lgan. Ana shu holat ta’limda talabalarni millatlararo totuvlik ruhida tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi. N.Erkaboyeva tadqiqotlarida yoshlar tarbiyasiga to‘xtalar ekan, milliy g‘oya va ma’naviyat asoslari bo‘yicha mutaxassislarni tayyorgarligida ta’lim-tarbiya ishlarini takomillashtirish orqali axloqan pok, kasbga sadoqatli, yuksak mahoratga va intellektual

salohiyatli, Vatan va xalqi uchun jonini fido eta oladigan, qiyinchiliklardan qo‘rqmaydigan, Vatanga xizmat qilishda barcha murakkabliklariga bardosh bera oladigan fidoyilarni tayyorlash eng dolzarb masalalardan sanaladi. Bu dolzarb muammoni hal etishda ta’lim-tarbiya iste’moliga talabalarni o‘zaro totuvlik ruhida tarbiyalash orqali vatanparvarlik va ma’naviy-axloqiy yuksaklikni tarbiyalash bugungi kunda kasb mahorati bilan birga intellektual salohiyatni ham tarkib toptiradi. Shunga ko‘ra, milliy vatanparvarlik, ma’naviy-axloqiy, estetik fanlarni o‘qitishda uyg‘unlik muhim ahamiyatga ega deb e’tirof etganligi ham bejiz emas.

XULOSA (ЗАКЛЮЧЕНИЕ / CONCLUSION). Xulosa o‘rnida shuni alohida ta’kidlash joizki, bugungi kunda mamlakatimiz ta’lim tizimida tadqiq qilinayotgan ta’lim standartlariga asosan oliy ta’limning bakalavriat ta’lim sohasida talabalar bilimi, tafakkuri, ilmiy dunyoqarashi, diniy-ma’rifiy qaprashlari, millatlararo totuvlik ruhida tarbiyalanishida o‘quv-tarbiya fanlari bo‘yicha beriladigan bilimlarni chuqur va mustahkam egallab olishlarida talaba dunyoqarashining shakllanganlik darajasida bilimga ega bo‘lishi, davlat siyosatining dolzarb masalalarini, ijtimoiy muammolar va jarayonlarni mustaqil tahlil qila olishi e’tiborga olingan. Chunki, tabiat va jamiyatda kechayotgan barcha jarayon va hodisalar haqida yaxlit tasavvurga ega bo‘lishlik, umumkasbiy bilimlarni egallash hamda ulardan zamonaviy ilmiy asoslarga asosan jamiyat hayotida hamda talaba kasbiy faoliyatida foydalana bilishi, ilmiy tasavvur va diniy e’tiqodga ega bo‘lishi alohida o‘rin egallaydi. Demak, talabalarni diniy-bag‘rikenglik va millatlararo totuvlik ruhida tarbiyalashda ma’naviy-ahloqiy axborotlarni yig‘ish, saqlash, qayta ishlash va undan foydalanish usullarini egallay olishlari, o‘z kasbiy faoliyatida mustaqil qarorlar qabul qila olishi, yangi bilimlarni mustaqil holda egallaishi, mustaqil fikr yuritishi, o‘z faoliyatini tashkil eta olishi, Vatan tarixini bilishi, ma’naviy, milliy va umuminsoniy qadriyatlar yuzasidan o‘z fikrini bayon qila olishi, millatlararo munosabatlarda diniy bag‘rikenglik munosabatlari muhim o‘rin egallaydi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI (ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES)

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida. 07.02.2017 yildagi PF-4947-son
2. Mirziyoyev Sh.M. Ma’naviyat-ma’rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish, bu jarayonda davlat va jamoat tashkilotlarining o‘zaro hamkorligini kuchaytirish masalalariga bag‘ishlangan videoselektor yig‘ilishida 19-yanvar kuni ma’ruzasi 2021 yil
3. Rasulova M., Talabalarni diniy bag‘rikenglik va millatlararo totuvlik ruhida tarbiyalashning ijtimoiy pedagogik zaruriyati. Pedagogy of cooperation in improving the quality of education: international experience and modern approaches International scientific-practical conference, November 13, 2023
4. Права человека. Выпуск 1. –Ташкент: 1997
5. Erkaboyeva N. Mustaqillik yillarida O‘zbekistonda pedagogik fikrlarning rivojlanishi (1992- 2005 y.y.): Dis. ... ped. fan. dok. – T.: O‘zPFITI, 2007... – 323 b
6. Musurmonova O. Ma’naviy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasi. – T.: O‘qituvchi, 1996. – 192 b.